

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

132:4 • 2012

Nationalhistoriens udfordringer: perspektiver, tematik og narration

ANNE LØKKE* *Köpenhamns universitet*

Bo Stråth, *Sveriges historia 1830–1920* (Stockholm: Norstedts 2012). 712 s.

”Den mest ambitiösa historiesatsning som genomförts i Sverige på ett halvt sekel”. Sådan præsenterer forlaget Norstedts sin ottebinds *Sveriges historia* på bagflappen til bind seks. Forfatterne har fået til opgave at præsentere og problematisere de seneste 50 års forskning i Sveriges historie og at skrive til et bredt publikum på en måde, så værket i lang tid fremad kan ”fungere både som ett fascinerende läsäventyr och som ett oundgängligt referensverk om vort lands förflutna”. En vældig opgave, som ikke bliver mindre udfordrende af, at en af de stærke trends i de seneste 50 års historieskrivning har været et opgør med selve genren nationalhistorie som historievidenskabens selvfølgelige hovedgenre, og at Den Store Historie i snart mange år har været i miskredit som erkendelsesform.

Bo Stråth har skrevet bind 6, der dækker årene 1830 til 1920. En kraftpræstation på 712 sider. Men som alle historikere ved, er selv ikke 712 sider nok til at få alt vigtigt med. Der må vælges og struktureres.

Bo Stråth lægger sine valg og sin struktur frem i indledningen. Han vil beskrive Sverige som et land blandt andre i Europa. Lægge vægt på udfoldelsen af det fælles europæiske på den svenske scene. Revolutionernes trykbølger, folkestyre, liberalisme, socialisme, samfundsutopierne, uddannelsesboom, befolkningsstigning, industrialisering, urbanisering, økonomisk vækst, nationsbygge, videnskab, kunst, naturdyrkelse og sport. Den Sveriges historie, Stråth antager at svenskerne kender, lægger vægten på det særligt svenske – også når det er en del af en fælles euro-

* Dr. phil., professor i historie.

pæisk udvikling og forklarer udviklingen med indenlandske faktorer. Det er denne historie, han vil udfordre.

Stråths anden store ambition er at skrive historie, så det bliver forståeligt, at udviklingen ikke er futtet frem som et tog på skinner mod et på forhånd defineret mål. Han vil vise, at det kunne være gået anderledes, at fremtiden for datidens mennesker var ligeså ukendt som vores fremtid er for os og at fremtiden blev til i mødet mellem forskellige interesser i kampe om at gestalte fremtiden. Samtidig lægger Stråth vægt på at selve denne tankefigur – forestillingen om et forudbestemt mål for historien bundet i en indre logik – var en figur, der forekom selvfølgelig for mange af periodens indflydelsesrige skikkelser. En tro der var med til at forme deres handlinger og præge den udvikling, som blev virkelighed.

Struktur

Stråth har valgt at strukturere bogen i tre nogenlunde lige store dele: Politik, økonomi og kultur. Han forklarer, at han opfatter politik, økonomi og kultur som tre forskellige perspektiver, hvorfra helheden kan betragtes (side 32), og at bogen bevæger sig mellem disse tre udsigtspunkter for at give så heldækkende et billede af Sverige mellem 1830 og 1920 som muligt. Han ved naturligvis at det politiske, økonomiske og kulturelle forekommer tæt sammenvævet, men vælger alligevel at dele op for at tydeliggøre, at de tre perspektiver er lige vigtige. Dette er erklæret opposition til Marx – men måske også til 1970ernes marxistiske historieskrivning. Tredelingen kan også ses som en pragmatisk tilpasning til de interessefelter som den institutionelle opdeling af historiefaget i Sverige har skabt, hvor økonomisk historie, idehistorie og videnskabshistorie er specialiserede fag med egen identitet adskilt fra det øvrige historiefag, ligesom de historiske aspekter af litteratur, jura og medicin foregår ved andre institutioner end historie. Det ville have været spændende, hvis Stråth havde valgt at udfordre disse institutionelt fremdyrkede videnstraditioner, men det havde været en intellektuel opgave af så gigantiske dimensioner, at det er et fair valg i stedet at satse på at yde de forskellige traditioner retfærdighed ved at vise de tilgange, som forskningen har benyttet sig af med de begrænsninger, der nu engang er i det.

Indenfor hver af de tre dele er valgene styret af et grundlæggende tema, og indenfor disse lægges vægten i høj grad på de felter, hvor der findes nyere forskning.

I del 1 om politikken er temaet "Konflikterna och kompromisserna kring frågan om politiska framsteg" (side 25). Det vigtigste spørgsmål er: hvordan foregik forskydningen fra kongelig til folkelig legitimering af magt. Et indlysende godt valg af en meget væsentlig problemstilling. Unionen med Norge og udenrigspolitikken får også sine kapitler i denne del. Til slut er anbragt et kapitel om uddannelse, som er et væsentligt afsnit. Det kommer imidlertid til at stå noget kontekstløst, fordi de fleste af de andre befolkningsopdragende politiske initiativer er anbragt i del 2 om økonomien.

Temaet i del 2 om økonomi er: "De ekonomiska framstegen och de sociala konflikterna" (side 25). Her er en hovedfortælling, der handler om modernisering af jordbrug og industri og om konflikterne om, hvordan frugterne af den økonomiske vækst skulle fordeles. Det er en styrke her, at Stråth ikke idylliserer gammellivet, men forklarer at befolkningsstigningen ikke førte til, at de fattige blev fattigere, men at fattigproblemet blev større, fordi befolkningstilvæksten medførte mange flere fattige. Alle spørgsmål om befolkningen er anbragt i denne del – inklusive hele den del af politikken som handler om fattighjælp, sociallovgivning, arbejderbeskyttelse og folkesundhed.

Tredje del om kulturen har temaet "Konflikterna kring det kulturella formandet av framtidens Sverige" (side 25). Problemstillingen eller snarere hovedargumentet er at "kulturen formar ett folk". Stråth introducerer i indledningen sit kulturbegreb, der foruden billedkunst, litteratur og musik også dækker alle andre arenaer "för reflektion, debatt och tolkningskamp [...] för tolkning av erfarenheter och översättning av dem i framtida förväntningshorisonter" (side 32). Således indgår politik og økonomi i ligeså høj grad som de skønne kunster og videnskaberne i dette kulturbegreb (side 32). Det er smallere end kulturbegrebet i det meste ny kulturhistorie, men det er godt til at fokusere på det særligt svenske (eller danske eller franske eller brasilianske) i en diskurs, der synliggør de processer, hvorved mennesker har skabt nationale fællesskaber og nationale særtræk på alle samfundsmæssige niveauer. Både når de indgår i nationalistiske kontekster, og når de ikke gør.

Politik og økonomi udfoldes dog ikke i særlig høj grad som kultura-arenaer i bogen. I de to første dele bliver der meget lidt plads til at ekspliciterer kulturperspektivet og i tredje del behandles kun det, som man i bogens tid kaldte åndslivet: kunsten og videnskaben, suppleret med

korte kapitler om, det Stråth kalder, den voksende borgerlige middelklassens kulturoplevelser indenfor sport, natur og turisme.

Hvordan det lille afsnit om militærkulturen passer i sammenhængen er svært at se – men det er et fint afsnit, der anvender et mere antropologisk kulturbegreb.

Foruden Stråths egen tekst rummer bogen fire små artikler, skrevet af andre forskere, der grundigt præsenterer et delemne. Det fungerer godt ved at have distinkte andre fortællestemmer og en afgrænset problemstilling. Særligt Torbjörn Nilssons ”Tvåkammarriksdagens första tid” er fremragende. Den giver på ganske få sider konkrete svar på alle de spørgsmål læseren sidder med om forskelle og ligheder mellem den svenske Rigsdag andre parlamenter. Der kunne glimrende have været flere af den slags små specialartikler.

Narrationen

Den overordnede tredelte struktur er flot tænkt og griber meget væsentlige perspektiver. Den gør imidlertid ikke den konkrete narration let for Stråth. Især i politikdelen hæmmes fortællingen, og dermed læserens forståelse, af at Stråth må antyde sammenhænge og udviklinger som senere skal behandles mere udførligt i økonomidelen. Tråde bliver taget op og sluppet mange gange. Det gør bogen vanskelig at læse i uddrag og kræver fyldige notater af den læser, der vil stykke et billede sammen af udviklingen for eksempel i valgret og valgbarhed, fattigforsorgen eller lovgivningen om kommunalforvaltning. Et velfungerende register havde kunnet hjælpe læseren her, men registeret er desværre rigtig dårligt. Det vender jeg tilbage til.

Som fortæller er Stråth tydeligt til stede i teksten med en diskuterende og forskningsnær fortælle måde. Han nævner navne på de historikere, hvis resultater han bygger på og genfortæller ofte plottet og vinklen i deres forskning. På denne måde begrænser han den alvidende fortællerstemme og undgår i lange stræk den udglattende fortællestil, som plejer at være den brede histories kendetegn. Det er et godt valg.

Stråth tager imidlertid mange steder for givet, at læseren kender den problemstilling, der diskuteres. Det beskrivende er begrænset i en grad, så det ofte er vanskeligt for den læser, der ikke kender problematikken i forvejen at få greb om det, de diskuterende forskere er enige om: Alt det som er selvfølgelig for dem, der kan deres Sverigehistorie.

Det lader den læser i stikken, der læser denne bog som sin første Sveriges historie og altså ikke kender den Sveriges historie som tidligere generationer har skrevet og som her diskuteres og nuanceres.

På en skala mellem empirisk og generaliserende har Stråth sin styrke i den generaliserende ende. Mange af hans analytiske diskussioner på det strukturelle, abstraherende plan er fremragende. Det gælder for eksempel afsnittet om staten (side 67–88). Derimod zoomer han sjældent ind og bruger en konkret situation analytisk eller til at vise læseren en bid af den konkrete 1800-tals-verden. For den almene læser er dette en begrænsning, fordi det uden konkrethed er vanskeligt at forstå, hvordan de præsenterede abstrakte problematikker gjorde sig gældende i det levede liv, hvad enten det er handlemuligheder, når man var gravid uden for ægteskab eller hvad politikerne i det spæde demokrati egentlig gjorde, når de lavede politik.

Sprogligt er bogen gennemarbejdet. Sætningerne er kohærente i usædvanlig høj grad, men de kræver en trænet læser. Stråth skjuler ofte agens under passivformer, substantiverer verber og skriver substantiver om til verber. Det giver en tekst som modarbejder intentionen om at vise, at fremtiden i fortiden var åben, fordi den strukturelle analyses fokusering på drivkræfter tingsliggøres i sproget, så historien rent sprogligt kommer til ske af sig selv.

Begrebsanvendelsen er gennemtænkt og præcis. Det er en undtagelse når der er en svipser, som at store dele af befolkningen levede "under existensminimum" (side 254, 277). Pointen er jo, at flere mennesker lige netop undgik at falde under eksistens minimum, de var levende og ikke døde, men levede konstant nær eller under sultegrænsen.

En ikke nationalistisk nationalhistorie!

En af Stråths hovedambitioner er at skrive en Sveriges historie, der ikke er en nationalistisk forherligelse af Sverige på bekostning af resten af verden. En ambition der kræver originalitet og nytænkning, fordi selve genre nationalhistorie er skabt til at forherlige fædrelandet og give det folk, der skrives til, gode historier der opbygger deres følelse af enhed og egen fortræffelighed. Stråth får brudt med den nationale selvforherligelse, og kommer et godt stykke vej med at skrive nye vinkler på Sveriges historie i verden frem. Selv om ikke alt falder på plads, finder han greb og stemmer, der peger fremad og som vil kunne inspirere fremtidige historikere.

Et vellykket greb er, at han skriver lige på et af de nationalt mest ømme punkter: unionen Sverige-Norge. Det fungerer godt at lægge vægten på at forklare, hvor stor en udfordring det var at få unionen til at hænge sammen, fordi det foregik i en tid, hvor både norsk og svensk nationalisme var stærk, følelsesfuld og voksende. En uforskrækket konfrontation med det faktum at Norge må betragtes som en slags krigsbytte i 1814 og en dybere analyse af, hvordan skilsmissen med Norge kunne foregå så relativt harmonisk, ville have styrket dette afsnit yderligere.

Vellykket er også analysen i del 3 af, hvordan videnskab og kunst bidrog til opbygningen af en moderne nationalstat i Sverige. Derimod lykkes det kun delvist at vise det, som indledningen fremfører som en af bogens hovedteser: at udviklingen i Sverige ikke bare var et spørgsmål om en indre udvikling, men skete i en vekselvirkning med internationale kræfter. Bortset fra de store linjer i den europæiske idehistorie får vi ikke særligt mange udblik til resten af Europa og næsten ingen konkrete komparationer.

Endeligt er der den mere subtile udfordring, hvordan man i en ikke nationalistisk nationalhistorie beskriver de ting, som faktisk har fundet en form i Sverige som er mere retfærdig, mindre korrump, mere demokratisk eller giver mennesker flere muligheder end i de fleste andre af verdens nationer. Det er en vanskelig balance, fordi en beskrivelse af det gode nemt giver et usandfærdigt indtryk af et lyserødt himmerig på jord, hvad menneskesamfund aldrig er.

Den udfordring finder Stråth rigtig gode løsninger på undervejs. De første mange sider i bogen holder Stråth afstand til problematikken ved at lægge så meget vægt på problemerne i svensk samfundsliv, at man nærmest får det indtryk, at Sverige var et land med flere problemer, der blev håndteret dårligere end andre steder. Tonen er distant kritisk og positionen ironisk, der dannes en fornemmelse i læseren af et tråk-Sverige, hvor ingen økonomisk velstillede kan se ud over deres egen næse og ingen arbejdere synger i kor eller har fornøjelse af at fejre midsommer. Efterhånden skriver han sig imidlertid frem til en ny tone gennem grundstrukturens fokusering på håndteringen uenigheder og konflikter. Han præsenterer os for en bred kreds af politikere, virksomhedsejere, avisudgivere, læger, ingeniører, fagforeningsfolk og embedsmænd, der havde det til fælles, at de forsøgte at forstå rationale i deres modstanderes synspunkter uden at give køb på legitimiteten i egne. Det udfoldes særlig

prægnant i et af bogens vigtigste kapitler, der gemmer sig under titlen "Kompromisskulturens politiska huvudgestalter" (side 209–219), hvor Stråth analyserer den blivende indsats for Sveriges politiske og økonomiske fremtid, som blev ydet af de tre statsministre i perioden 1905–1930, der kom fra hvert sit parti, havde meget forskellige personligheder, men alle tre så de samfundsmæssige konflikter i øjnene og arbejdede hårdt og talentfuldt på søge løsninger, som tog modstandernes økonomiske og demokratiske rettigheder og menneskelige værdi alvorligt. Stråth viser her, at *good governance* ikke er noget, der bare kommer, ikke noget, der nødvendigvis vinder øjeblikkelig applaus, men noget som skal villes og gøres af begge parter i konflikter. Han fremhæver derved, at utopierne om konfliktløse samfund ikke bare er utopiske, men også undertrykkende, fordi de maskerer magt og hierarkier. I stedet fremhæver han institutionaliseringen af forhandlings- og kompromiskulturen i såvel i Rigsdagen som i arbejdsmarkedets organisering, som grundpiller for Sveriges demokrati og velstand.

Er det vigtigste med?

I en bog som denne er fravalg nødvendige. Der vil altid være noget, den ene eller den anden læser savner. Således også denne læser, der kunne have ønsket sig, at den svenske (danske og norske) i europæisk sammenhæng meget lave mødre- og spædbørnsdødelighed var blevet analyseret og som også savner henvisninger til adskillige fremragende bøger af svenske historikere. Men enhver kan ikke få behandlet sine kæpheste.

Derimod er blinde vinkler værd at fremhæve, fordi det forrykker det samlede billede af Sverige i perioden. Vigtige blinde vinkler i denne bog er historie fra neden, antropologisk historie og den selvfølgelige kristendom.

Arbejderne og de fattige er ikke fraværende i bogen, men de beskrives næsten kun set fra myndighedernes, politikernes, organisationsledernes, virksomhedsejernes, kunstnernes og de intellektuelles synsvinkel, som der blev talt om dem i datidens problematiseringer, debatter og diskussioner. Det er ikke nødvendigt i denne periode. Kilderne findes, som det også ses i det flotte kapitel om emigrationen, der bygger på Gustav Sundbärgs emigrationsudredning fra 1913, hvor en fattig emigrant selv får lov at fortælle.

De folkelige fornøjelser og kultur hører vi heller ikke om. Stråth kri-

tiserer friluftslivet og sporten for kun at være for middel- og overklassen (passer det nu også, der var da arbejderidræt i Danmark og også småbønderne gjorde gymnastik) – men han fortæller os ikke om den folkelige musik, om hvad arbejderne lavede i Folkets Park, eller om arbejderne organiserede begravelseskasser for at kunne få en storslået begravelse.

Sammenhængende med dette er det, at den antropologiske historie ikke er prioriteret. Der fokuseres næsten ikke på det, der forekom som den indlysende organisering af hverdagen i datiden: på kroppene, det materielle og det selvfølgelige. Det optræder hist og her som kontekst, men det sættes ikke i centrum.

Det gælder også den kristendom som var selvfølgelig og allestedsnærværende i perioden. Teologien er ikke med blandt videnskaberne selv om det er af stor betydning for hele Europas inklusive Sveriges udvikling, at selve gudsbilledet ændrede sig radikalt – mod en mere menneskekærlig, tolerant og kompromissøgende gud. Kirken er heller ikke i fokus som samfundsbærende institution. Man kan læse bogen uden at begribe, hvor stor en samfundsmæssig rolle statskirken spillede, fordi den stort set kun optræder som kontekst i forbindelse med de folkelige vækkelser og kirkebyggeri. Præsten som embedsmand optræder også kun i glimt.

En sidste ting, der havde fået bogen til at stå stærkere er eksplicitte vægtninger. Stråth lader mange steder fænomener der berørte relativt få, udfolde sig over flere sider end fænomener, som berørte mange eller havde mere langtrækkende betydning. Det er der ikke noget galt i. Men den forudsætningsløse læser af en bred historie har behov for eksplicit hjælp i teksten til at vægte for eksempel betydningen af de folkelige vækkelser mod missionen i Congo, når de tildeles nogenlunde lige meget plads.

Registeret er en katastrofe

Den alvorligste kritik, der kan rejses mod bogen, er registeret. Registeret er så dårligt, at bogen ikke i praksis kan bruges som referencværk. Man kan simpelthen ikke finde eller genfinde vigtige emner. Emnehensvisningerne er helt utilgiveligt få. Centrale fænomener i bogen som arbetarrörelsen, fackföreningarna, fattigvården, kvinnorörelsen, emancipationen, landstingen, läskunnigheten, rösträtten, sedlighetsdebatten, sjukförsäkringen, arbetsgivarföreningen, valbarheten er ikke at finde som opslagsord i registreret. Det samme gælder stort set alt andet

som er vigtigt i denne bog. Selv om registret fremstår som kombineret sags-, sted- og navneregister er kun navne og steder opført med nogen konsekvens. Men de er i mange tilfælde sat uanvendeligt op. For eksempel optræder Ryssland med henvisning til 40 forskellige sider uden forklarende underopdelinger og Oscar II med 39. Som alle historikere ved, betyder en liste med 40 henvisninger til et enkelt ord uden forklarende underopdelinger, at der skal 40 opslag til for at konstatere, at netop det, man gerne ville vide ikke er der.

Nogen på forlaget har vidst, hvordan et brugbart register skal se ud for ordet barn er, som det eneste opslagsord, sat forbilledligt op med forklarende underinddeling.

Konklusion

Bo Stråth har skrevet en vigtig, god og nybrydende Sveriges historie. Vigtig fordi den giver den almene læser indblik i meget ny forskning i Sveriges historie i en diskuterende form. God fordi de kapitler, der ligger Stråths ekspertise nærmest, er fremragende og de øvrige troværdige og præget af god dømmekraft. Nybrydende er bogen ved at fokusere fremstillingen om periodens vigtigste konflikter og måderne de blev håndteret på.

Bogens stil er krævende for læseren, og den diskuterende form gør, at det svært for den læser, der ikke kender Sveriges historie i forvejen, at få hurtigt overblik over faktuelle udviklinger. Men også på dette felt tror jeg, at bogen viser fremad. Netbaserede leksika af høj kvalitet er nu kun få klik væk. Det er blevet meget nemt på anden måde at skaffe sig oplysning om, hvornår kvinder fik kommunal valgret. Sammenhængende diskussioner af høj kvalitet om Sveriges historie kræver derimod en stor satsning som dette. Så der mangler blot, at forlaget hurtigst muligt lægger et nyt, grundigt gennemarbejdet brugervenligt register på nettet, så både den almene læser, den nye historiestuderende og professionelle historikere kan få fuldt udbytte af denne bog.